

13. Memorijski moduli

Sadržaj predavanja

- **osnovne karakteristike memorija**
- statičke memorije
- dinamičke memorije

Osnovne karakteristike memorija

- memorija
  - ~ digitalni (pod)sustav za pamćenje *većeg broja* podataka:
  - nadogradnja koncepta pamćenja
    - ~ osnovna interpretacija: *skup* registara
    - bistabil
      - ~ 1 bit
    - registar
      - ~ 1 podatak ("riječ")
    - memorija
      - ~ više riječi
  - osnovna jedinica informacije
    - ~ *memorijska riječ*

Osnovne karakteristike memorija

- funkcija pamćenja
~ primitivne (pod)funkcije:
  - pamćenje grupa bitova
  - pristup željenom podatku
  - *čitanje* iz memorije, *pisanje* u memoriju
- organizacija memorije:
  - memorijsko polje
~ skup memorijskih ćelija
  - sklopovi za pristup željenom podatku
  - sklopovi za čitanje i pisanje

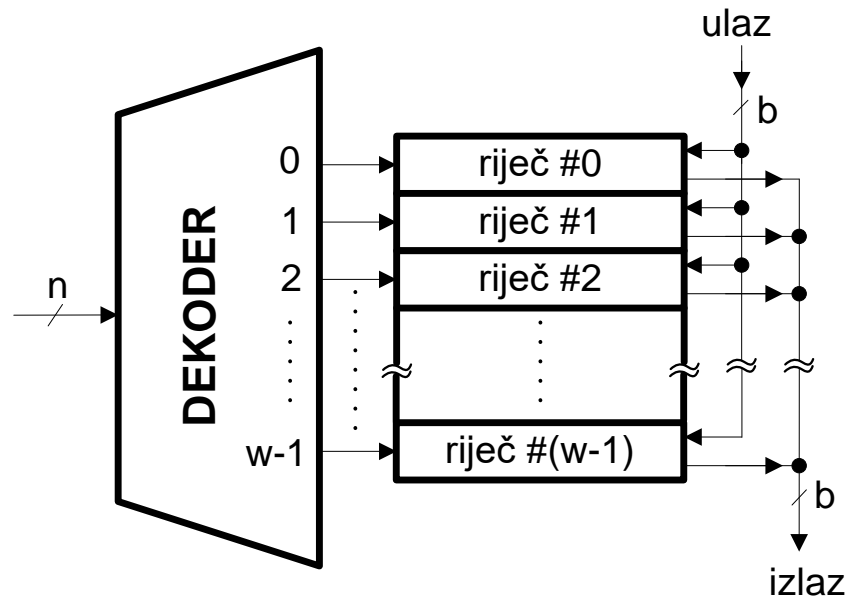

Osnovne karakteristike memorija

- svojstva *memorijskih ćelija*:
  - *razlučiva* i lako prepoznatljiva stanja
  - održavanje stabilnog stanja:
    - postojeane ćelije/memorije
~ bez utroška energije proizvoljno dugo ostaju u *stabilnom* stanju;
npr. magnetske memorije
    - nepostojeane ćelije/memorije
~ troše energiju za pamćenje,
gube informaciju kod prestanka napajanja;
npr. poluvodičke memorije

Osnovne karakteristike memorija

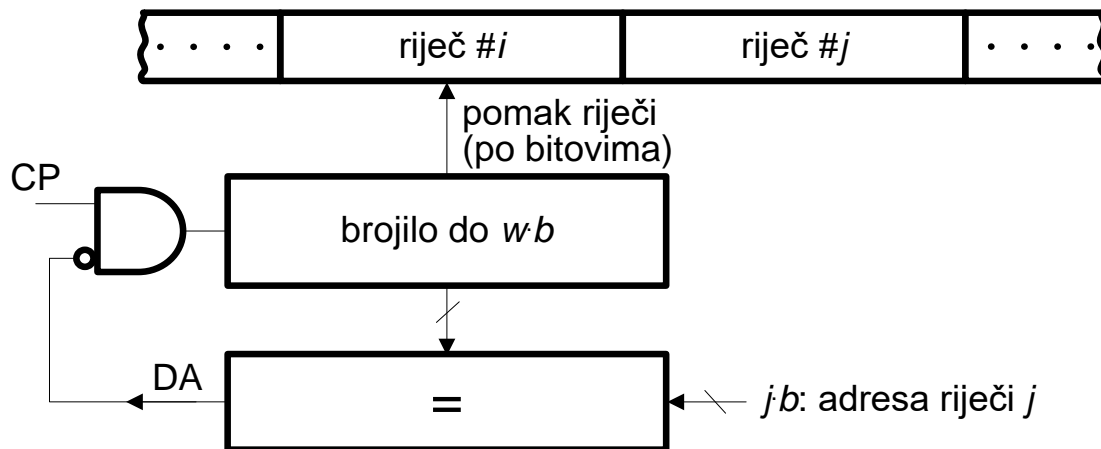
- *paralelni pristup* podacima
~ paralelno *svakoj* riječi:
  - vrijeme pristupa jednako za sve riječi
~ *paralelne* memorije
  - "nasumični" pristup:
~ pristup pojedinoj riječi *ne ovisi* o prethodnim pristupima
(engl. Random Access Memory, RAM)
- *adresa*:
~ "redni broj" riječi unutar memorije

$$W = 2^n \rightarrow a_{n-1} \dots a_1 a_0$$

Osnovne karakteristike memorija

- *serijski pristup* podacima
~ serijski po riječima (i bitovima):
  - pristup adresiranoj riječi
~ od *prve* ili od *prethodno adresirane* riječi:
serijske (sekvencijalne) memorije;
npr. mg. trake, mg. diskovi, "veliki posmačni registri"
  - *bitno različito* vrijeme pristupa pojedinim riječima

Osnovne karakteristike memorija

- *čitanje i pisanje*:
  - "upisno-ispisne memorije"
    - ~ memorije *promjenjivog* sadržaja,
"memorije" u užem smislu;
(paralelne upisno-ispisne memorije: RAM)
  - ispisne memorije = *permanentne* memorije (ROM)
    - ~ u odnosu na čitanje, zanemarivo mali broj pisanja

Osnovne karakteristike memorija

- *funkcijska podjela*
  - ~ smještaj u odnosu na digitalni sustav/procesor:
    - *unutarnje (interne), "operativne"*
      - ~ paralelne, velikih brzina (~ brzina CPU)
    - *vanjske (eksterne)*
      - ~ CPU *ne* komunicira s njima neposredno:
        - posebna metoda pristupa podacima
          - ~ putem glavne memorije
        - znatno veći kapacitet,
znatno manja brzina ($t_a \sim 5 \text{ ms}$)
        - uređaji
          - ~ diskovi, trake

Osnovne karakteristike memorija

- unutarnje, "operativne" memorije:
  - *glavna memorija*:
    - ~ glavni spremnik za programe, podatke, operacijski sustav, itd.
    - veličina (kapacitet) značajna, nije tako brza kao CPU
  - *priručna memorija* (engl. cache)
    - ~ pohranjivanje *manje* količine *upravo korištenih* instrukcija (odsječak programa) i podataka
    - manja memorija, brzina ~ CPU, skupa!
  - primarna p. m. (engl. L1 cache):
    - ~ u sklopu CPU (kapacitet ~ 1 MB)
  - sekundarna p. m. (engl. L2 cache):
    - ~ na M/B (kapacitet ~ 16 MB)

Osnovne karakteristike memorija

- karakteristični *parametri memorija*:
  - *kapacitet* memorije: $C = W \cdot b$
~ ukupna količina bitova, okteta/riječi (bajtova)
  - *vrijeme pristupa*, t_a :
~ vrijeme potrebno za dohvat podatka,
od zahtjeva za čitanje do pojave podatka
na izlazu, uz prethodno postavljenu adresu
npr. $5 \text{ ns} < t_a \text{ tipično} < 70 \text{ ns}$ (suvremeni DRAM)
  - *prosječno vrijeme pristupa*, $\overline{t_a}$:
~ za *sekvencijalne* memorije
$$\overline{t_a} = (t_a)_{\max} / 2$$

Osnovne karakteristike memorija

- karakteristični *parametri memorija*:
  - *vrijeme ciklusa*, t_c :
~ minimalno moguće vrijeme između dva čitanja ili pisanja;
za *paralelne* memorije
općenito $t_c > t_a$
  - *maksimalna frekvencija memorije*: $f_M = t_c^{-1}$
~ maksimalni broj čitanja/pisanja u jedinici vremena [sec];
širina (frekvencijskog) *pojasa* memorije, u analogiji s elektroničkim pojačalima, jer $f_{\min} = 0$ (kad se *ne* čita/piše)

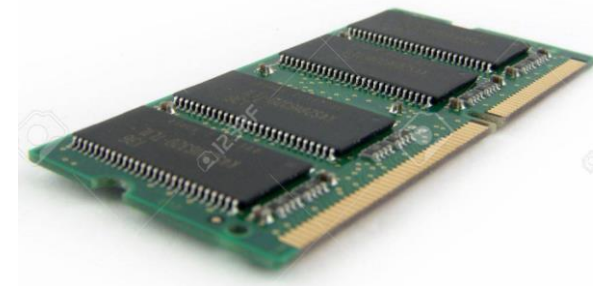
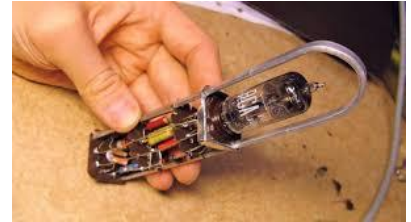
Sadržaj predavanja

- osnovne karakteristike memorija
- **statičke memorije**
  - **organizacija memorijskih modula**
  - **vremenski odnosi**
  - **projektiranje statičkih memorija**
- dinamičke memorije

Statičke memorije

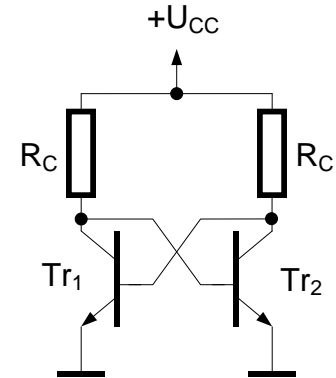
- statičke memorije
~ memorijska ćelija je *bistabil*:
  - nepostojana memorija
  - elektronskim cijevima već u prvim digitalnim računalima (ENIAC, 1945)
  - danas poluvodička tehnologija
~ posebno pojednostavljeni sklopovi:
    - što manja površina na čipu
~ veća gustoća pakiranja,
manja vjerojatnost defekata
    - što manja disipacija

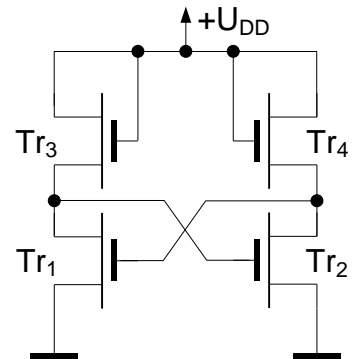
Statičke memorije

- princip izvedbe memorijskog bistabila:

- bipolarna izvedba
~ manje elemenata, mali hod u_{izl}
(pobuda logičkih sklopova?)

- izvedba s MOSFETom:
~ NMOS

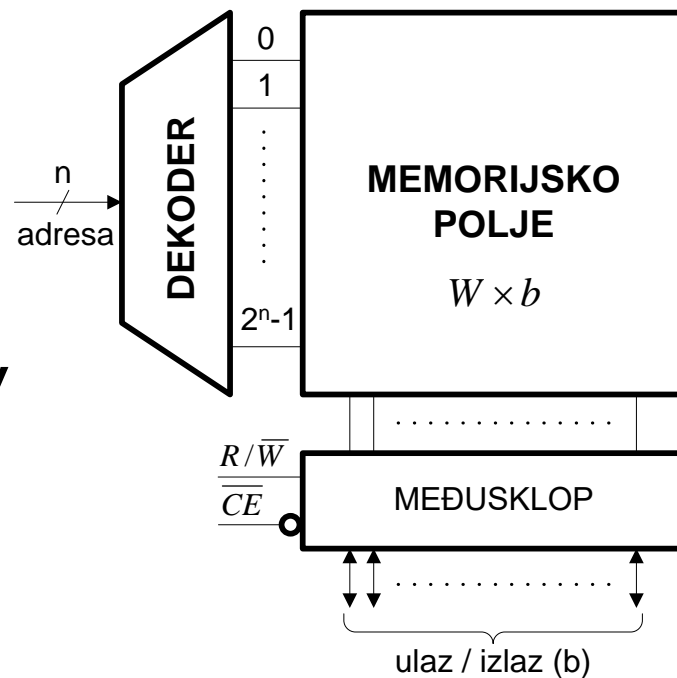
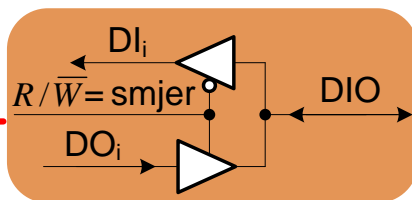
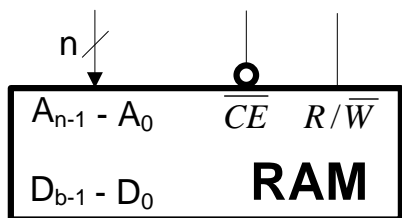

	bipolarne	MOSFET
kapacitet	manji	veći
brzina	veća	manja
cijena	veća	manja

Organizacija memorijskih modula

- *organizacija* memorijskih modula
~ karakteristični funkcijski blokovi:

- dekodeer adrese
- memorijsko polje
- međusklop:
~ pojačala za čitanje/pisanje:
konverzija električkih razina,
dvolinijskih reprezentacija

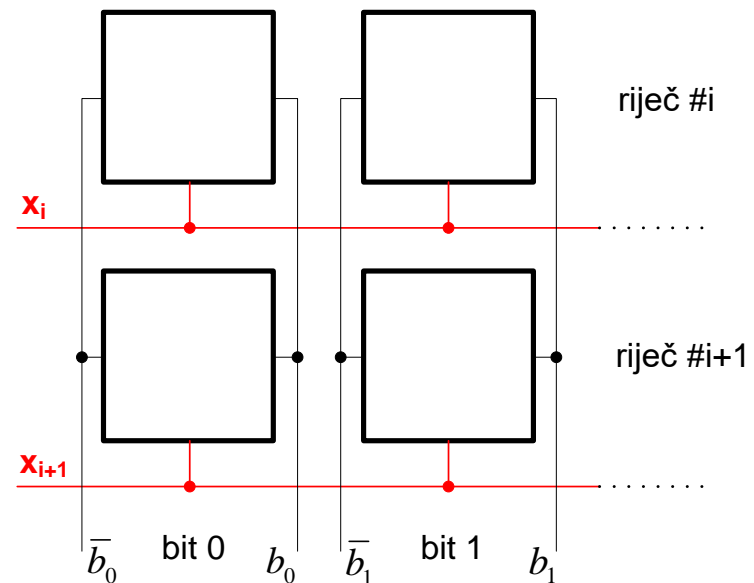
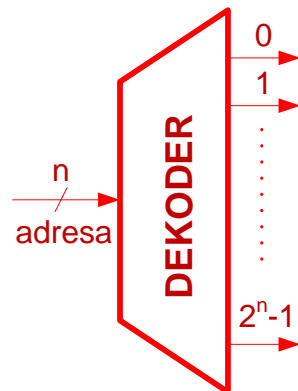
Organizacija memorijskih modula

- organizacija *memorijskog polja*:
  - 2 D - "dvodimenzijska"
~ linijsko adresiranje
  - 3 D - "trodimenzijska"
~ koincidentno adresiranje
  - 2 1/2 D
~ implementacijsko poboljšanje 2 D

Organizacija memorijskih modula

- 2 D - "dvodimenzijska" organizacija:
  - b ćelija jedne riječi
~ *samo jedna* adresna linija:
linijsko adresiranje
  - 1 linija retka
~ 1 izlaz dekodera

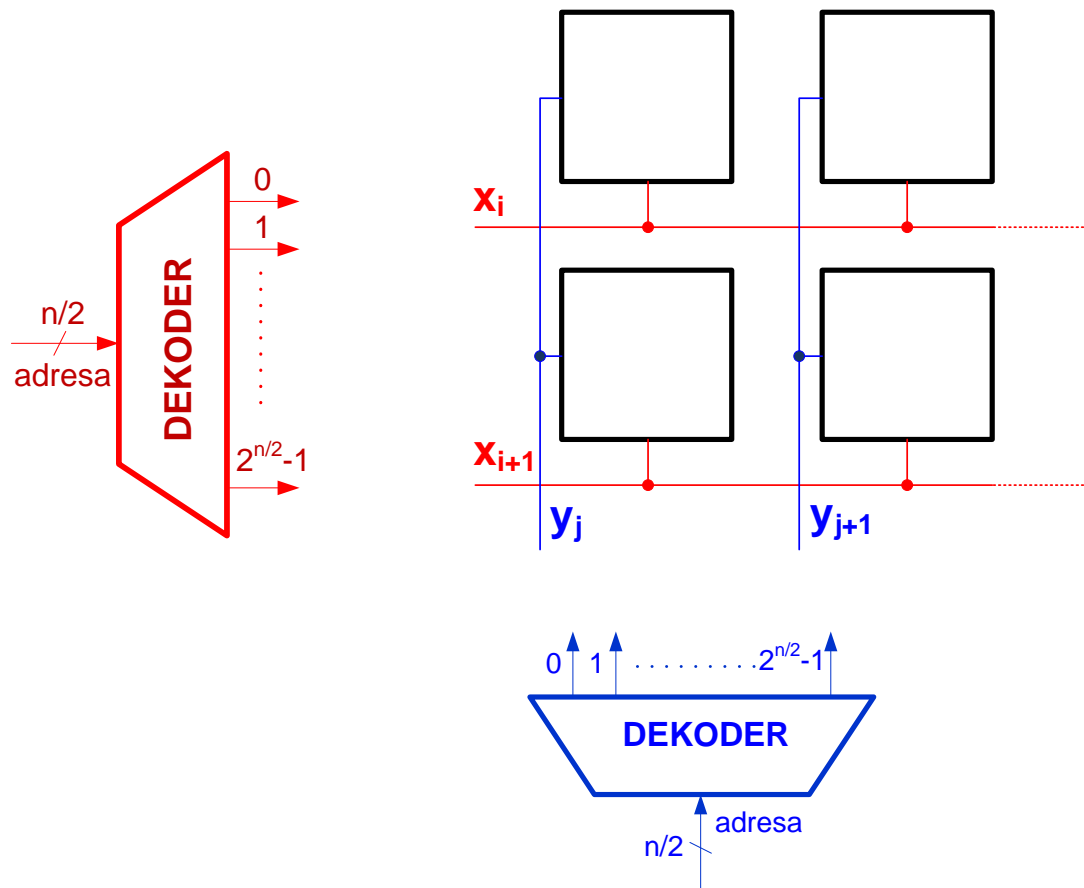

Organizacija memorijskih modula

- 3 D - "trodimenzijska" organizacija:
  - smanjiti veličinu dekodera za $W \gg :$
    - preveliki i presloženi dekodер
    - preveliki broj izlaza iz dekodera
  - *koincidentno* adresiranje:
    - ~ memorijska se ćelija adresira *koincidiranjem dvije* adresne linije (retka i stupca)
      - koordinatni razmještaj ćelija
      - ćelije s 2 adresne linije
      - 2 dekodera koji su *upola manji*!

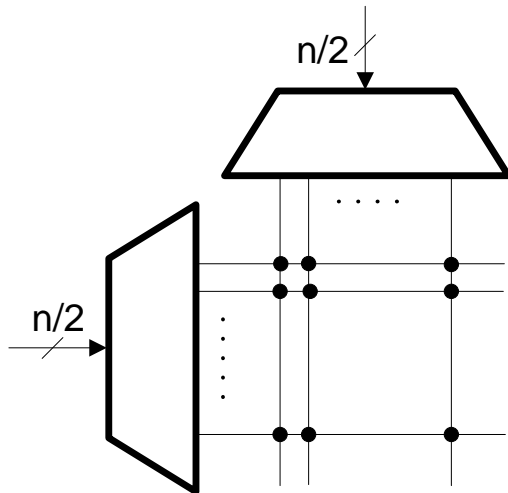
Organizacija memorijskih modula

- *koincidentno* adresiranje
~ memorijska polja *jednobitnih* riječi

Organizacija memorijskih modula

- *koincidentno* adresiranje
~ *dekodiranje* s dva dekodera:
  - broj riječi $W =$ broj presjecišta:
 $n/2 \rightarrow 2^{n/2} \cdot 2^{n/2} = 2^n = W$
  - broj izlaza iz dekodera:
 $2^{n/2} + 2^{n/2} = 2 \cdot 2^{n/2} = 2\sqrt{2^n} = 2\sqrt{W}$

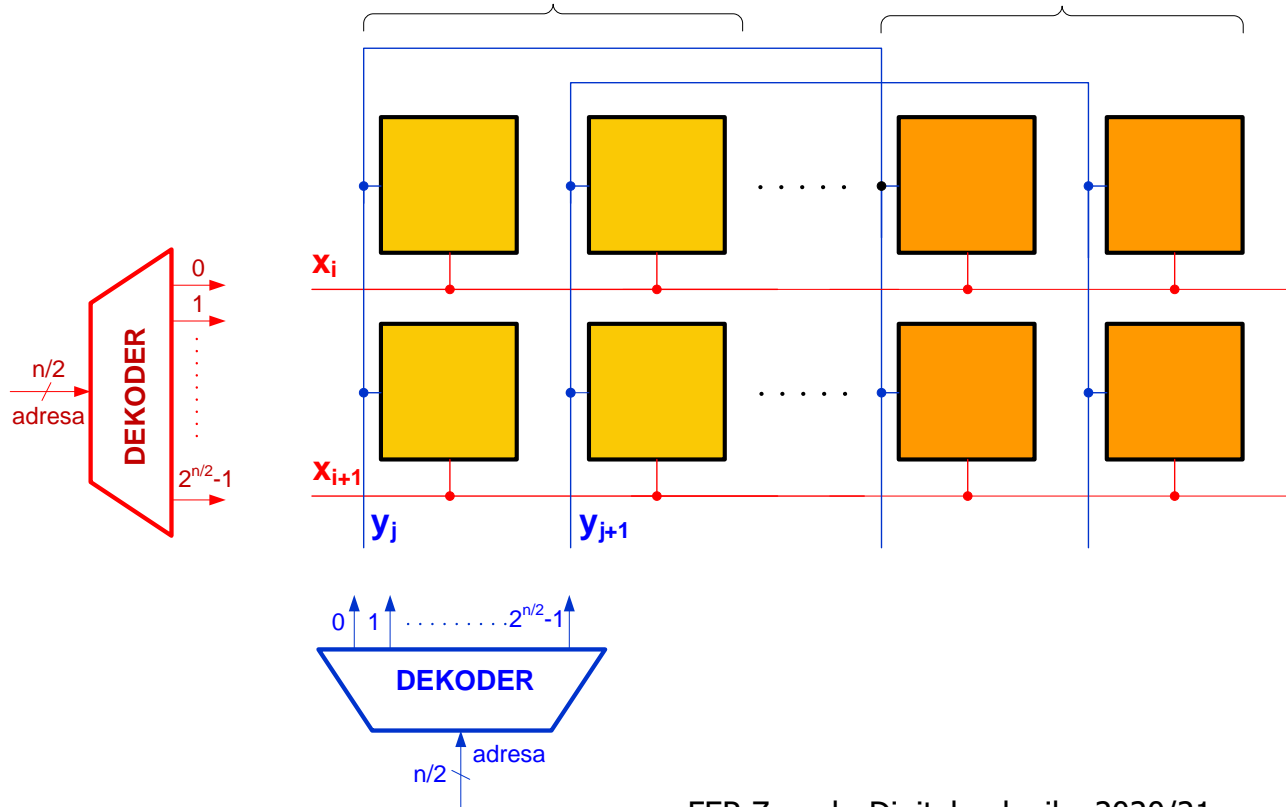

Organizacija memorijskih modula

- *koincidentno* adresiranje
  - ~ memorijska polja *višebitnih* riječi:
više ravnina (~ memorijska polja)
koja se "slažu" u "trećoj dimenziji"

ravnina k

ravnina k+1

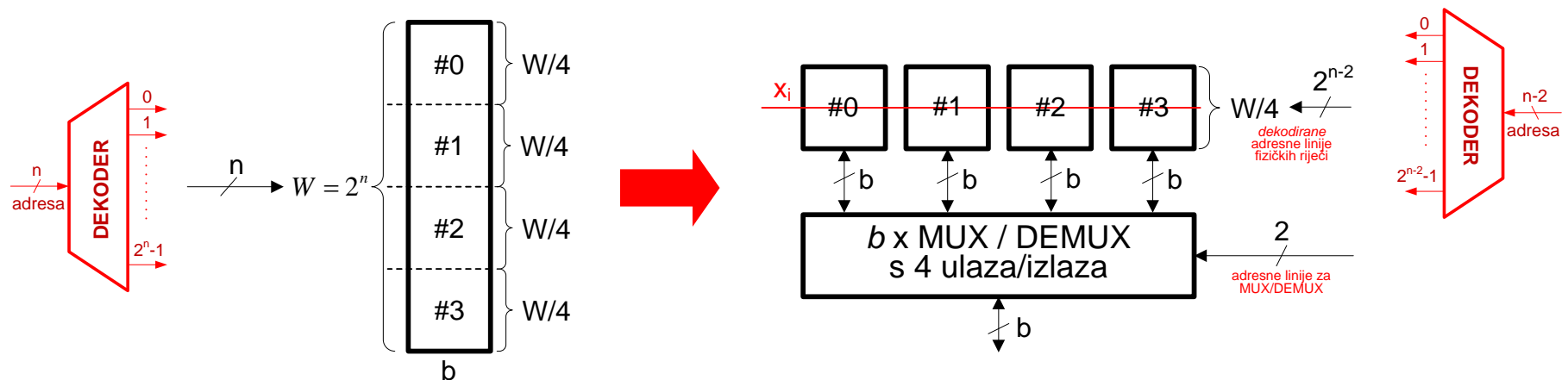

Organizacija memorijskih modula

- $2^{1/2}$ D organizacija:
  - ~ poboljšanje ponašanja 2 D organizacije:
duljina (fizičke) linije bita = $W \times$ "duljina bita":
    - $C_{\text{par}} \nearrow \Rightarrow$ veća kašnjenja
    - ponašanje prijenosne linije
    - rješenje:
      - ~ podjela memorije na
podpolja s manjim brojem riječi
povećanog broja bitova:
 r podpolja $\rightarrow$ 1 *fizička* riječ od r *logičkih* riječi

Organizacija memorijskih modula

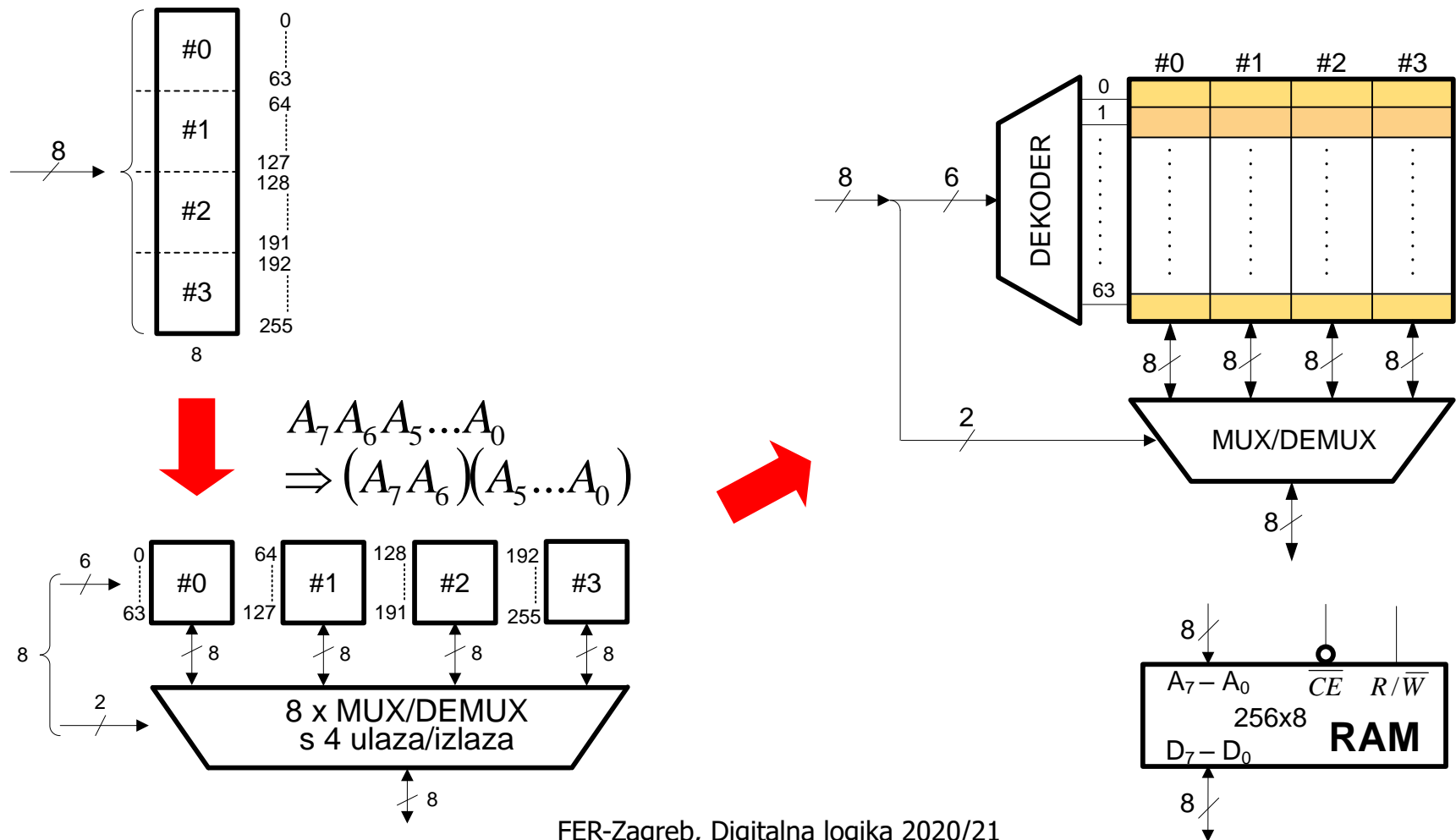
- $2^{1/2}$ D organizacija
~ podjela memorije na podpolja s *manjim brojem riječi povećanog broja bitova*:
  - r podpolja $\rightarrow$ 1 *fizička* riječ od r *logičkih* riječi
  - dva dekodera:
    - za fizičku riječ
    - "pristupni" MUX/DEMUX

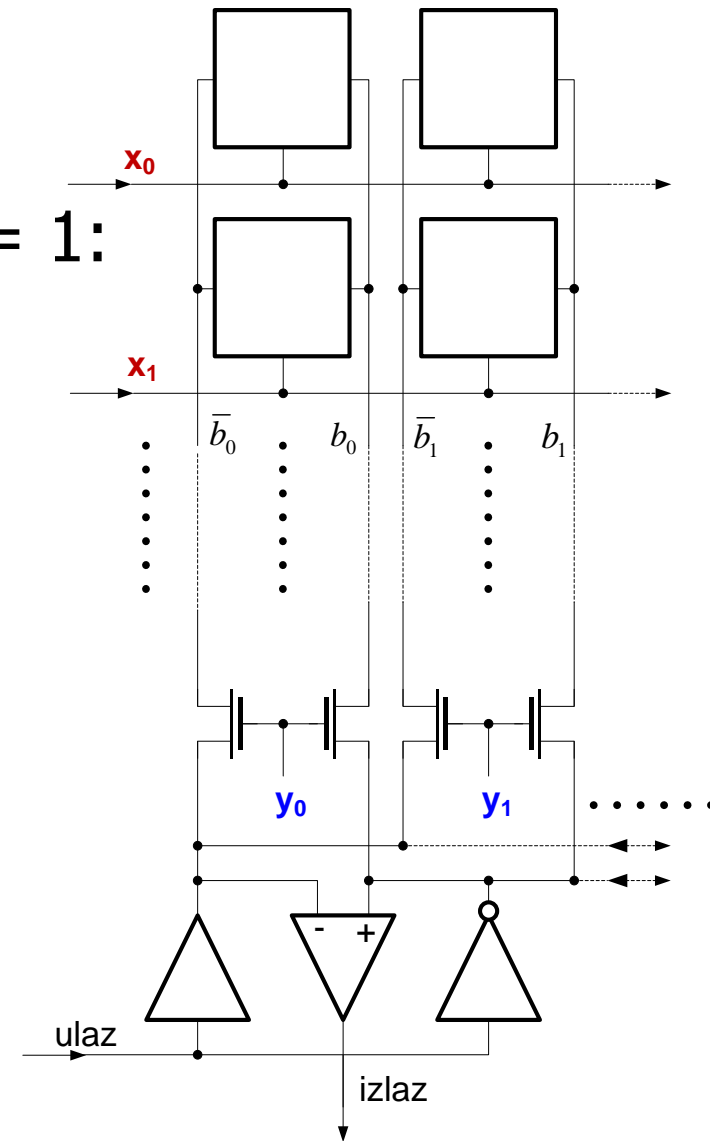
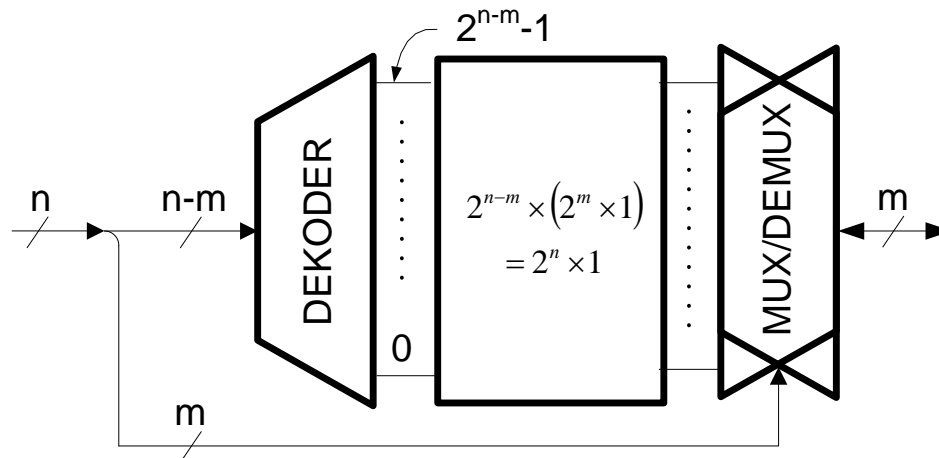
Organizacija memorijskih modula

Primjer: modul 256x8 s 2½ D organizacijom memorijskog polja i 64 fizičke riječi

Organizacija memorijskih modula

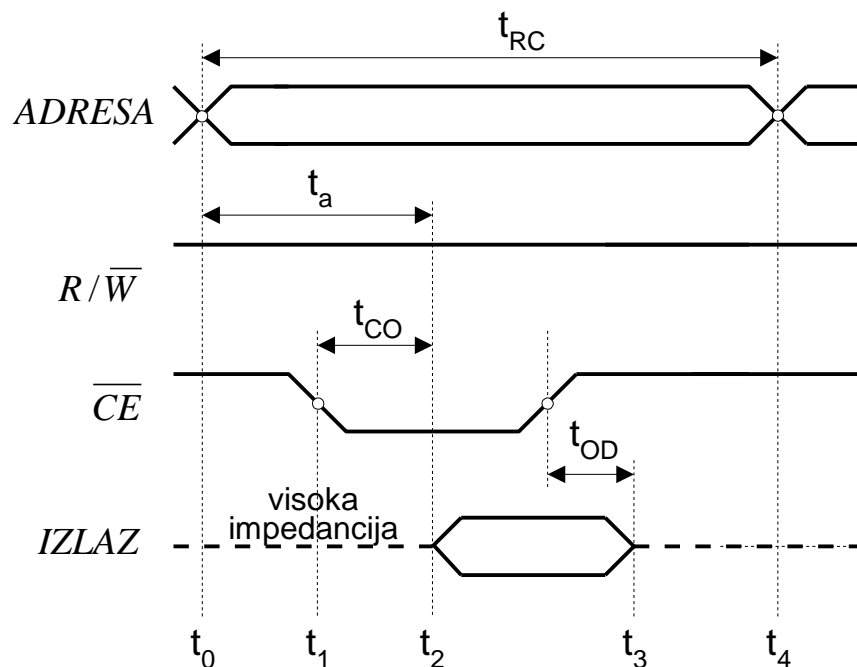
- $2^{1/2}$ D organizacija
 $\sim$ posebno jednostavna izvedba pristupnog MUX/DEMUX za $b = 1$:
 1 -bitni memorijski moduli

Vremenski odnosi statičkih memorija

- ciklus *čitanja*:

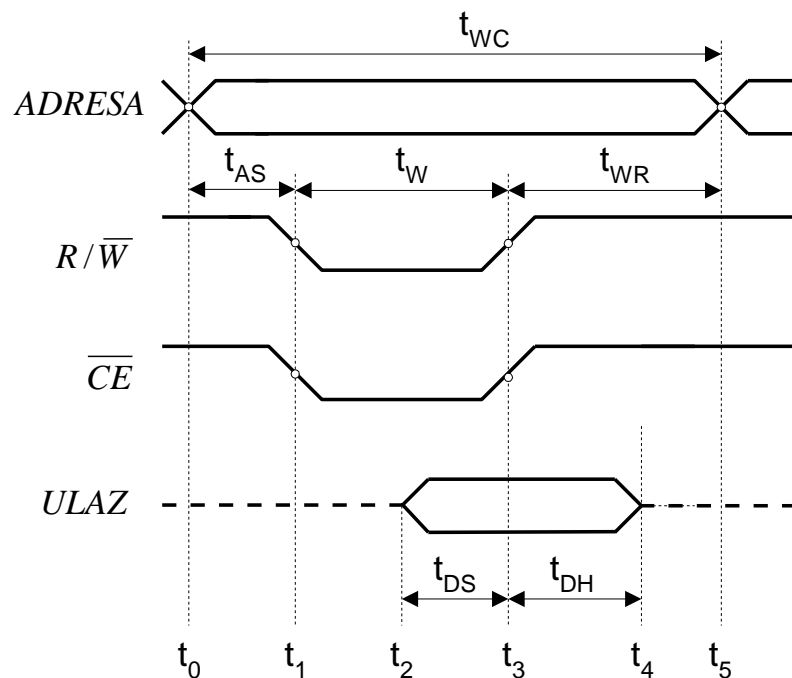
parametar	značenje
t_{RC}	trajanje ciklusa čitanja (između dvije promjene adrese)
t_a	vrijeme pristupa (pojava podataka na izlazu uz $\overline{CE} = 0$)
t_{CO}	kašnjenje u odnosu na $\overline{CE}$ (pojava podataka): podaci su na izlazu nakon $\max(t_a, t_1 + t_{CO})$
t_{OD}	kašnjenje u odnosu na $\overline{CE} = 1$ (uklanjanje podataka na izlazu)

Vremenski odnosi statičkih memorija

- ciklus *pisanja*:

parametar	značenje
t_{WC}	trajanje ciklusa pisanja (između dvije promjene adrese)
t_{AS}	vrijeme postavljanja adrese: min kašnjenje $R/\overline{W}$ i $\overline{CE}$ u odnosu na početak ciklusa
t_W	vrijeme pisanja; min trajanje $R/\overline{W}$ i $\overline{CE}$
t_{WR}	vrijeme otpuštanja (pri pisanju) ~ min vrijeme oporavka
t_{DS}	vrijeme postavljanja podatka
t_{DH}	vrijeme održavanja podatka

Projektiranje statičkih memorija

- "projektiranje" memorije
~ izgradnja memorije većeg kapaciteta
od modula manjeg kapaciteta
  - memorija $W' \times b'$
  - memorijski moduli $W \times b$
  - vrijedi $W' = 2^n > W = 2^m, b' > b$

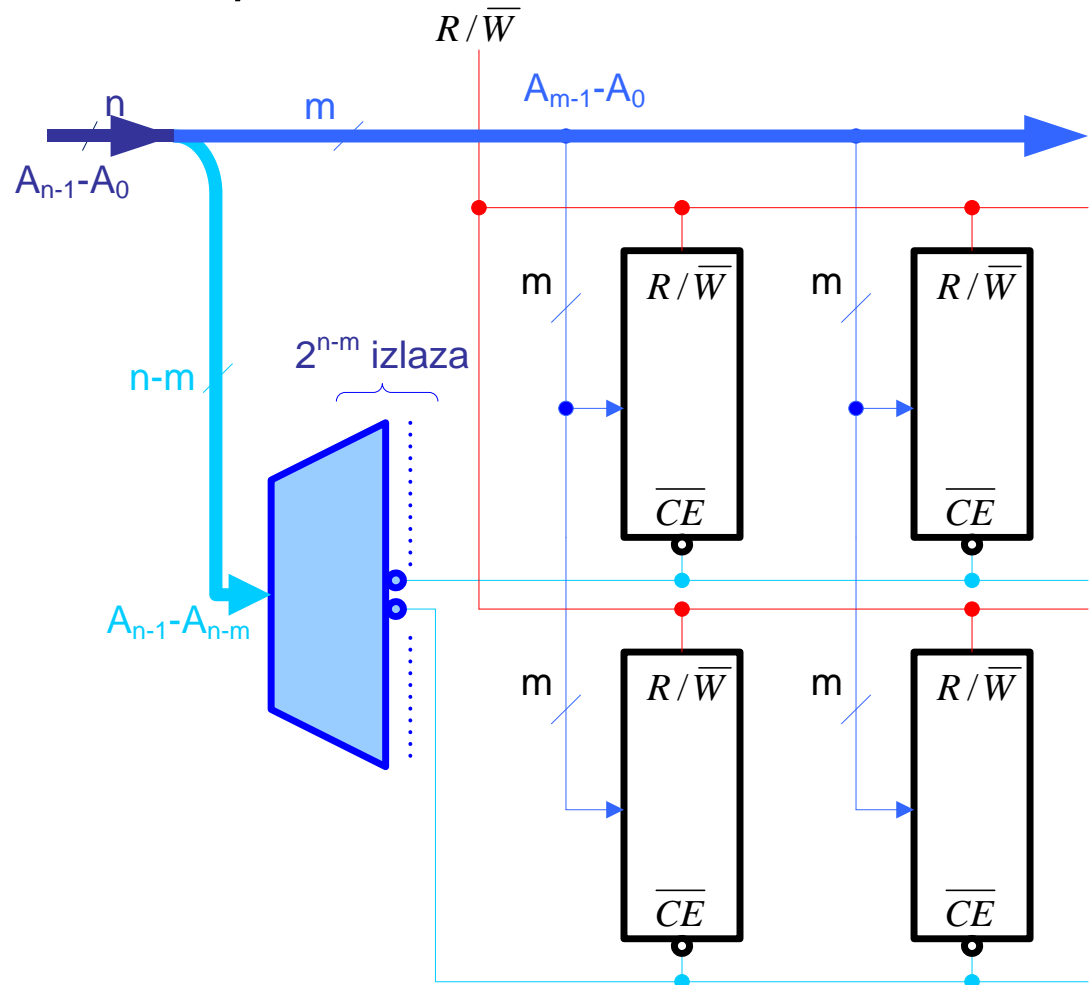

Projektiranje statičkih memorija

- struktura memorije:
  - *dekoder za viših $(n-m)$ bitova adrese*
~ putem signala $\overline{CE}$
  - ulazi bitova podatka b_i spajaju se skupa
  - izlazi bitova podatka b_i spajaju se skupa;
izvedbe izlaza:
    - sklopovi s tri stanja
    - sklopovi sa slobodnim kolektorom
    - kombinacija ulaz-izlaz
  - niži adresni bitovi: paralelno *na sve* module
  - signal $R/\overline{W}$ također paralelno *na sve* module

Projektiranje statičkih memorija

Primjer: memorija $W' \times b'$, moduli $W \times b$,
 $W' = 2^n > W = 2^m, b' > b$

Sadržaj predavanja

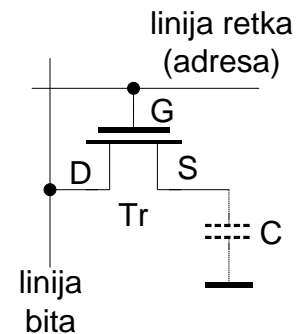

- osnovne karakteristike memorija
- statičke memorije
- **dinamičke memorije**

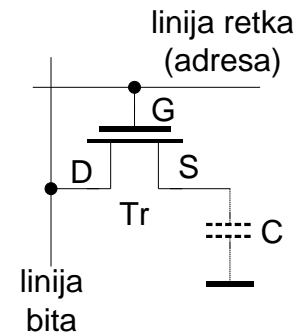
Dinamičke memorije

- povećanje kapaciteta poluvodičke memorije
~ smanjenje veličine memorijske ćelije:
  - pohranjivanje bita podatka:
    - ~ naboj na C
      - dovoljan jedan MOSFET tranzistor
      - $C = C_{\text{par}}$: međuelektrodni kapacitet
  - pamćenje informacije
~ C_{par} se izbija zbog površinske vodljivosti

Dinamičke memorije

- rješenje problema gubitka naboja dinamičke memorijske ćelije:

- *periodičko* čitanje sadržaja memorijske ćelije i ponovno upisivanje (~ 2 ms):
 $\sim$ *osvježavanje* (engl. refreshing)
- memorije s *dinamičkim* memorijskim ćelijama:
 $\sim$ *dinamičke memorije*, DRAM (engl. Dynamic RAM)

Dinamičke memorije

- *čitanje* informacije
~ *adresirati* ćeliju:
  - očitavanje napona na C :
~ dobro pojačalo za čitanje (engl. sense amplifier)
$$U_b \propto \frac{C}{C_b + C} \approx \frac{C}{C_b}$$
  - zbog $C_b \gg C$ (duga linija bita!) čitanje je *destruktivno*!
~ nakon čitanja *ponovni* upis podataka
- *pisanje* informacije
~ adresirati ćeliju i upisati podatak s linije bita

Dinamičke memorije

- suvremeni DRAM:
  - ~jednotranzistorske ćelije:
kapaciteti ~ više Gbit/modul
  - drastično smanjena površina memorijske ćelije:
npr. 64 K: $250 \mu\text{m}^2 \rightarrow 4 \text{ M: } 8,9 \mu\text{m}^2$ (CMOS)
~ C također smanjen!
  - povećana osjetljivost na "meke" pogreške
~ gubitak informacije zbog α -zraka
(kozmičke zrake, Sr u materijalu kućišta IC)
  - rješenje problema:
    - posebne izvedbe C
    - dodatni sklopovi za zaštitu podatka (ECC)
~ tipično Hammingovi kodovi

Dinamičke memorije

- organizacija DRAM
  - ~ jedan dekodler: 2 D ili 2 ½ D (povoljnije)
- gustoća pakiranja bitova ↗ :
  - veličina chipa ↘
  - kućište ↘
  - broj izvoda (broj adresnih linija ↗)?
- *smanjiti broj izvoda za adrese multipleksiranjem:*
  - veličina IC ↘ :
    - broj IC na PCB ↗
    - kapacitet memorije ↗
  - posebno sklopovlje za multipleksiranje
  - usporavanje rada memorije

Dinamičke memorije

Primjer: DRAM modul 4116/2118 (16 K x 1)

kućište: DIP sa 16 izvoda

7 adresa za 16 K = 2^{14} :

$A_{13} \dots A_0 \sim$

$\text{MUX}(A_6 \dots A_0,$
 $A_{13} \dots A_7)$

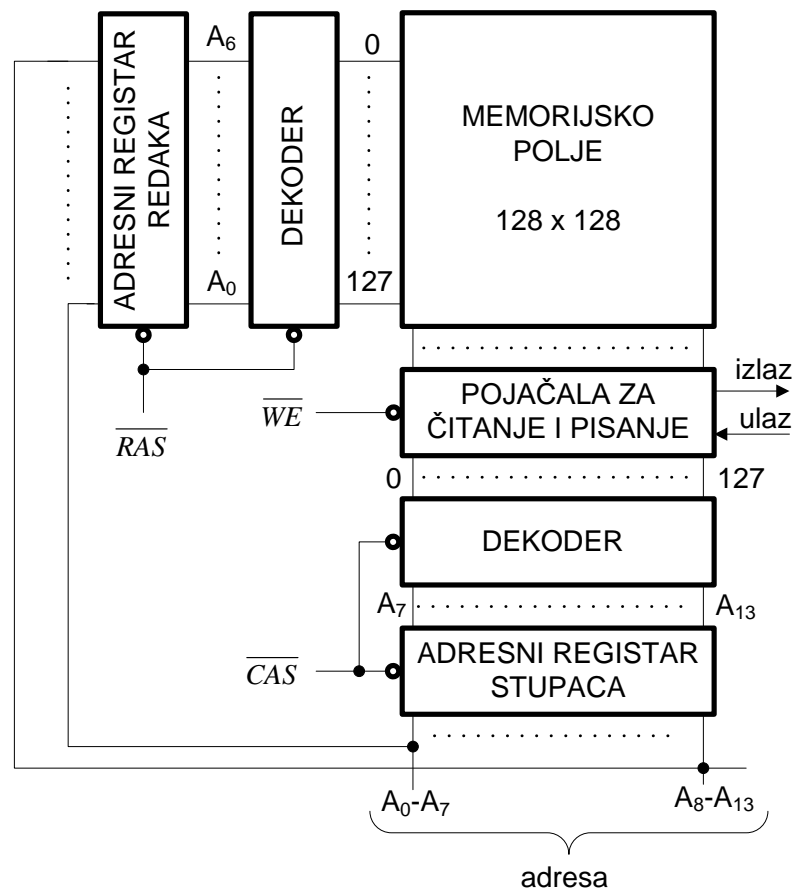
2 UI podatka

1 čitaj/piši

2 impulsa upisa adrese

4/2 napajanja

organizacija: 2 1/2 D

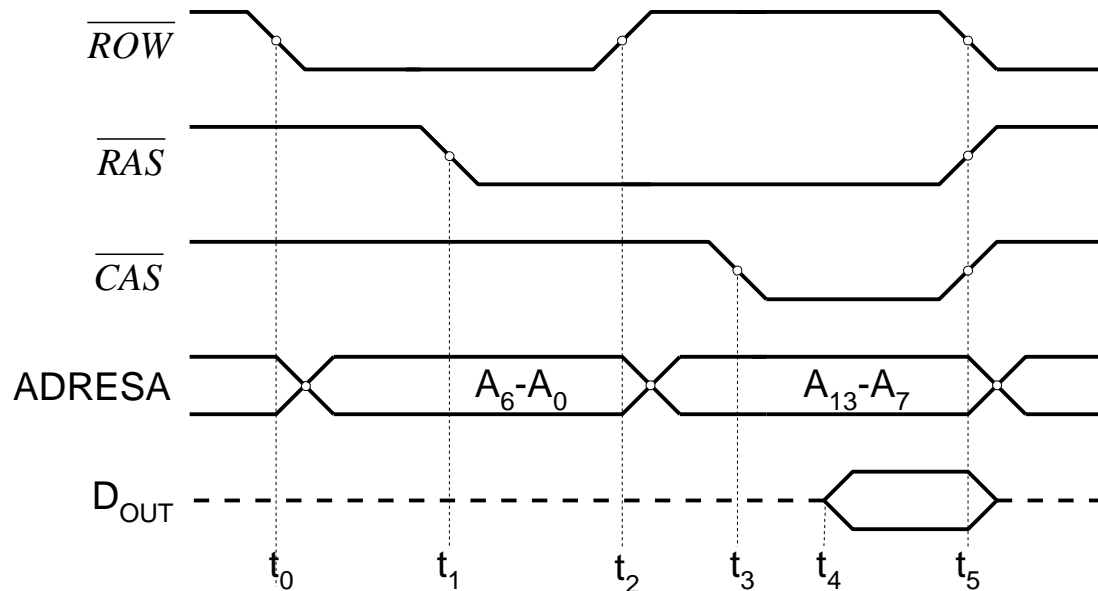
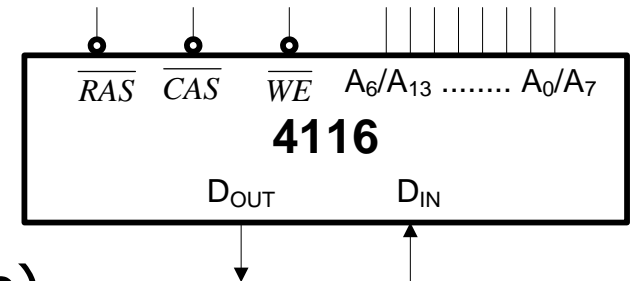
Dinamičke memorije

- vremenski dijagram čitanja/pisanja za 4116/2118:

$\overline{ROW} \sim$ signal odabira $\overline{RAS}/\overline{CAS}$

$\overline{RAS}$ (engl. Row Address Strobe)
 $\sim$ impuls upisa adrese retka

$\overline{CAS}$ (engl. Column Address Strobe)
 $\sim$ upis adrese stupca

Dinamičke memorije

- *osvježavanje*
~ adresiranje *samo* retka ili stupca:
osvježavaju se *sve* ćelije retka/stupca
- vrste osvježavanja:
  - distribuirano:
~ $\forall$ 2 ms/broj_redaka (ili broj_stupaca) ubaciti
ciklus osvježavanja u sustavske cikluse
  - usnopljeno (engl. burst refreshing)
~ $\forall$ 2 ms osvježiti *sve* retke (stupce):
ubaciti *odgovarajući broj* ciklusa osvježavanja
npr. DRAM 16 K x 1 (4116/2118)
16 K = 128 x 128
 $\rightarrow 2 \text{ ms}/128 = 15,63 \mu\text{s} \rightarrow \forall 15 \mu\text{s}$

Dinamičke memorije

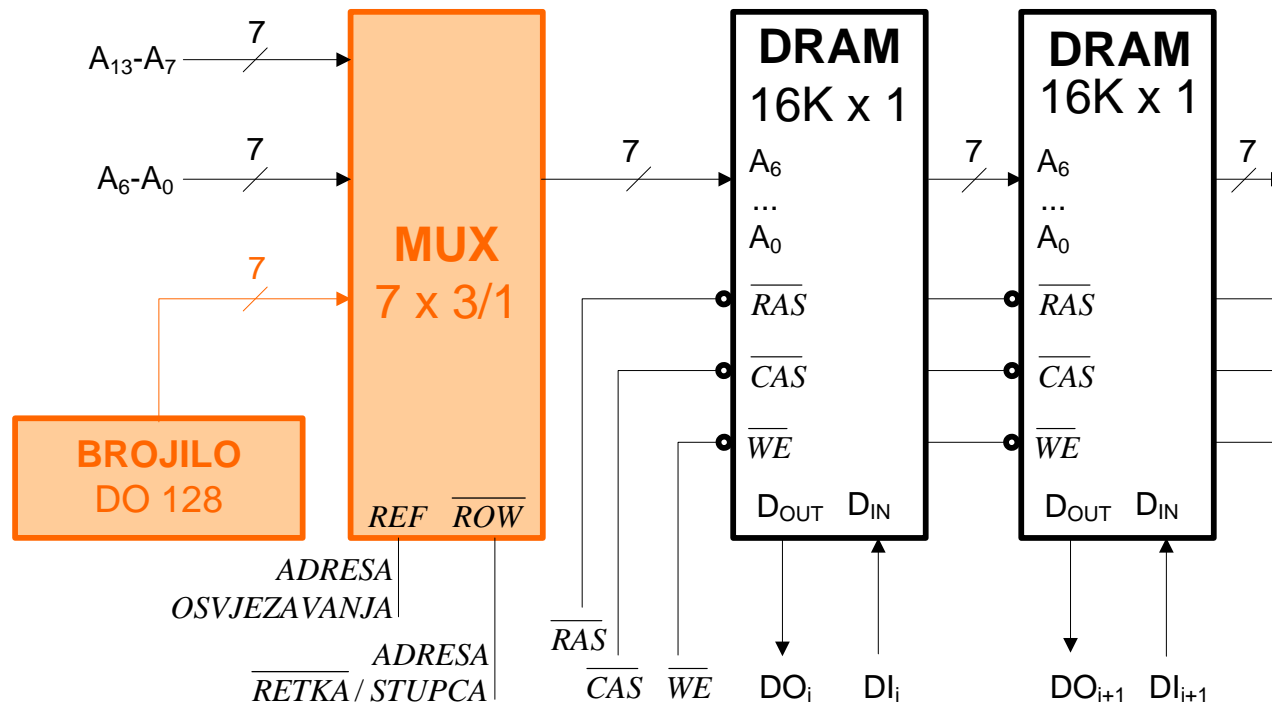

- izvedba osvježavanja:
  - posebna sklopovska podrška (MSI)
~ MUX za adresu, s ugrađenim brojiлом osvježavanja:
male memorije, starije rješenje
  - sklopovska podrška ugrađena u μ P
~ generiranje adrese osvježavanja
za vrijeme dekodiranja instrukcije:
npr. 8-bitni μ P (npr. Zilog Z.80)
  - *pseudostatičke* memorije
~ ugrađeno sklopovlje za osvježavanje:
transparentno za sustav!

Dinamičke memorije

Primjer: memorija izvedena DRAM modulima 16 K x 1 (4116/2118)

- ubaciti *sklop za osvježavanje*

U. Peruško, V. Glavinić: *Digitalni sustavi*, Poglavlje 12: Spremnici podataka.

- osnovne karakteristike memorija: str. 459-464
- statičke memorije: str. 465-477
- dinamičke memorije: str. 477-482

Zadaci za vježbu (1)

U. Peruško, V. Glavinić: *Digitalni sustavi*, Poglavlje 12: Spremnici podataka.

- osnovne karakteristike memorija: 12.1, 12.2
- statičke memorije: 12.3-12.6, 12.9
- dinamičke memorije: 12.7

Zadaci za vježbu (2)

M. Čupić: *Digitalna elektronika i digitalna logika. Zbirka riješenih zadataka*, Cjelina 12: Memorije.

- osnovne karakteristike memorija:
  - riješeni zadaci: 12.1
- statičke memorije:
  - riješeni zadaci: 12.6, 12.8
  - zadaci za vježbu: 1
- dinamičke memorije:
  - riješeni zadaci: 12.3, 12.4
  - zadaci za vježbu: 4